

DE DOOS VAN PANDORA

EIGENDOMMEN VAN DE BERNOULLI'S TE ANTWERPEN BIJ HET BEGIN VAN DE ZEVENTIENDE EEUW

Ad Meskens*

In het Stadsarchief van Antwerpen ontdekte ik bij toeval een document dat enige bijzonderheden geeft over de familie Bernoulli in de eerste helft van de zeventiende eeuw te Frankfurt en meer nog over hun belangen binnen Antwerpen.¹

In de jaren 1570 emigreerde Jacques (of Jacob) Bernoulli van Antwerpen naar Frankfurt.² Ook andere leden van de familie Bernoulli verlieten Antwerpen. De koopman Nicolaas Bernoulli vestigde zich te Amsterdam. Hij trouwde er met Anna de Hertoghe, een uitgeweken Nederlandse die een tijdlang in Hamburg verbleef.³ In Hamburg verbleef sinds 1587 ook Abraham Bernoulli.⁴ Het is niet duidelijk wat de precieze aanleiding voor het vertrek geweest is, maar ongetwijfeld speelde de Lutherse overtuiging van de familie een rol.

In Frankfurt werd Jacques ouderling van de Lutherse gemeente.⁵ Hij huwde er met Francijne Cockx. Voor haar was het haar tweede huwelijk. Haar eerste man was Johan Haecx, bij wie ze tenminste één kind, Janneken, had. Jacques en Francijne hadden op zijn minst vijf kinderen, m.n. Remy (de oudste zoon), Hans, Matthijs, Isaac en Abraham. Op 27 november 1615 overleed Francijne Cockx, Jacques had toen het tijdelijke reeds met het eeuwige verwisseld. Er moest dus overgegaan worden tot de verdeling van de erfenis. Andere betrokkenen hierbij waren Peter Bernoulli, die optrad als 'gevolmachtigde procureur' van Hans Gundelach, koopman te Hamburg, ten voordele van diens kinderen bij Paulyne Bernoulli, en Simon Boiret en Adriaan Bricx als momboren (= behartigers van de belangen) van de kinderen van Nicolaas Bernoulli. (Deze Gundelach is waarschijnlijk van Nederlandse afkomst. Hij had minstens twee kinderen, Susanna

en Mathias).⁶ Duidelijk mag wel zijn dat (hoewel soms anders beweerd wordt) deze tak niet de beroemde familie wiskundigen voortbracht, maar er wel nauw mee verwant was.

We gaan hier niet dieper in op de exacte verdeling van het bezit onder de kinderen, maar het is wel interessant te zien dat de familie nog vele waardevolle bezittingen in Antwerpen had (zie tabel). Men merkt dat de familie heel wat huizen had in de Lange Straat (nu gekend als Lange Nieuwstraat) en de Jezusstraat. De Lange Nieuwstraat verbond de Kipdorppoort met het stadscentrum, de Jezusstraat verbond de Kipdorppoort met de Meir, toen – zoals nu – de belangrijkste commerciële ader van de stad.

De meeste van de huizen die Jacques bezat bleven in de familie en werden in opdracht van Abraham Bernoulli beheerd door 'Cosijn Georg Zinndam'. Na het overlijden van Remy (vóór 1654) ontstond onenigheid tussen Isaac en Peter Bernoulli enerzijds en de erfgenamen van Remy anderzijds. Het blijkt dan dat de familie over heel Europa verspreid is geraakt. Isaac en Hans wonen nog steeds te Frankfurt, een andere betrokken partij is Jacob Bernoulli in Breslau en verder Leon Bernoulli in Florence.

In de lijst van het onroerende goed zijn opgenomen de eventuele naam en de ligging van het huis en de rentewaarden of erfrente. Dit was een periodieke en eeuwigdurende betaling in geld of natura van een vastgesteld bedrag in ruil waarvoor een persoon (de erfgever) een onroerend goed, met alle rechten eraan verbonden, aan een andere persoon (de erfgever) verkocht. De betaling van de erfrente was niet afhankelijk van het in leven zijn van de erfgever. Omdat bij de koop van een gebouw de koopsom op relatief korte termijn voldaan moest worden, moest men op het ogenblik van de koop zowel voldoende koopkrachtig zijn als voldoende contant geld bezitten. Bij in erfeming bezat men dezelfde rechten als een koper (voortverkopen, verhuren ...) terwijl men aan de erfgever slechts een

* dr. Ad Meskens, Dalenborchstraat 18, B-2800 Mechelen, België

1. Stadsarchief Antwerpen, WK 1753 en WK 1745.

2. J.A. van Maanen, *Een complexe grootheid* (Utrecht 1995) 149-150.

3. W. Sillem, 'Zur Geschichte der Niederländer in Hamburg von ihrer Ankunft bis zum Abschluss des Niederländischen Contracts 1605', *Zeitschrift für Hamburgische Geschichte* 7 (1883) 481-598, m.n. 512.

4. *Ibid.*, 531.

5. *Ibid.*, 531.

6. *Ibid.*, 525

